

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КООРДИНАЦІЙНЕ БЮРО З ПРОБЛЕМ КРИМІНОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

КРИМІНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 4 листопада 2021 року)

УДК 343.9
К823

Редакційна колегія:

Черней В. В., доктор юридичних наук, професор, ректор
Національної академії внутрішніх справ;

Гусарєв С. Д., доктор юридичних наук, професор, перший
проректор Національної академії внутрішніх справ;

Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор,
проректор Національної академії внутрішніх справ;

Шакун В. І., доктор юридичних наук, професор, академік
НАПрН України, голова Координаційного бюро з проблем кримінології
НАПрН України, голова Київського міського осередку ВГО «Асоціація
кримінального права України», професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ;

Василевич В. В., доктор юридичних наук, професор, учений

секретар Вченої ради Національної академії внутрішніх справ;

Левченко Ю. О., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ;

Корольчук В. В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 21 жовтня 2021 року (протокол № 3)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їх якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 04 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 228 с.

УДК 343.9

© Національна академія внутрішніх справ, 2021

Тимошенко Віра Іванівна,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИЙ ВИМІР ЗЛОЧИННОСТІ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЇ

Анотація. Характеризується сутність злочину і злочинності з точки зору прихильників постмодерністської школи в кримінології,

визначається її цінність для науки. Наголошується, що ця школа розглядає злочинність як лише соціальну і лінгвістичну конструкцію. Звертається увага на неефективність (з точки зору постмодерністів) традиційних засобів соціального контролю за сучасних умов.

Ключові слова: постмодернізм, злочинність, кримінологія, теорія, контроль.

Abstract. The essence of crime and criminality is characterized from the point of view of supporters of the postmodern school in criminology; its value for science is defined. It is emphasized that this school considers crime as only a social and linguistic construction. Attention is drawn to the inefficiency (from the point of view of postmodernists) of traditional means of social control in modern conditions.

Keywords: postmodernism, crime, criminology, theory, control.

Сучасна кримінологія прагне критично оцінювати та узагальнювати наявні знання щодо злочинності, сприяти включенню кримінологічної проблематики у загальнонауковий контекст та знаходити нові шляхи розвитку кримінологічних теорій. Цьому сприяють нові дослідницькі підходи, у тому числі постмодерністський. Постмодернізм являє собою течію в філософії, літературі, музиці та архітектурі, що виникла у другій половині ХХ ст. як реакція на крах ілюзій щодо людського розуму, порядку, прогресу та на протигагу модернізму. Модерністська наука, як відомо, спиралась на переконання, що у світі існують універсальні речі, які можуть бути досліджені шляхом вивчення причин їх появи. Соціальні зміни модернізм прирівнював до прогресу, вважав за можливе контролювати природу і суспільство. Однак події кінця ХХ – початку ХХІ ст. засвідчили інше. Війни, геноцид, тероризм, злочинність розвіяли ілюзії прихильників модернізму. Ряд понять, які вважались непорушними, виявились не такими (наприклад, рівність). З'ясувалось, що будь-яке судження залежить від раніше сприйнятих ідеологічних переконань, що узагальнених понять по суті не існує. Традиційні уявлення модернізму потребували перегляду, – йому на зміну прийшов постмодернізм. За основу постмодерністського підходу П. Беррі запропонував п'ять основних положень: політика всюди; мова конструктивна; істина умовна; значення випадкове; людська природа – міф [1]. Постмодернізм визначає інтенсивний скептицизм стосовно науки, релятивізація всіх знань, водночас підкреслює важливість владних відносин, персоналізації і дискурсу в процесі «конструювання» істини і картини світу.

Постмодерністська девіантологія і кримінологія, як критичний науковий напрям, сформувалась на межі ХХ–ХХІ ст. в працях Б. Дікрістіна, Е. Янг, Дж. Феррела, К. Хейворда, Д. Міловановича та ін. не як одна теорія, а як група відносно нових перспектив

постмодерністського аналізу девіантності та злочинності. Серед них: конститутивна, реалістична, типологічна, феміністична, критична, культуральна, анархістська криминологія [2, с.138]. Її різні варіанти конструюють і деконструюють соціальні норми, злочинність, соціальний контроль у широкому соціокультурному контексті.

У межах постмодерністського підходу криминологія не передбачає жодних основоположних пояснень або універсальних законів девіантної поведінки. Злочинність і контроль над нею розглядаються як релятивні, невизначені, взаємопов'язані соціальні конструкти, продуковані в ході соціального процесу, до якого залучено злочинця, його жертви, державу і суспільство. Злочинність є конвенціональним, рекурсивним продуктом, оскільки люди створюють (конструюють) себе і власний світ через взаємодію з оточуючими в процесі мовної комунікації. За допомогою мови та символічних уявлень вони ідентифікують відмінності, визначають категорії, тим самим беруть участь у соціальному конструюванні злочинності й порядку. У результаті кримінально-правові норми, злочинність і соціальний контроль над нею стали частиною історичного та культурного спілкування, досягли відносної стабільності в певному часі та просторі. Згідно постмодернізму, злочинність є інтегральною частиною суспільства, це результат сукупного впливу всіх його елементів, а не вплив кожного окремо. Вона викликана соціальною структурою та ідеологією. Злочинець і його жертва є результатом нерівного розподілу і впливу влади, тобто структурованої нерівності [3].

Постмодерністська школа в криминології при визначенні злочину виходить із того, що певна поведінка є небезпечною для суспільства, такою вона визнається у кримінальному кодексі. Людська діяльність розширює свій діапазон із розвитком суспільства і будь-яке діяння може бути визнане шкідливим для людей та «анульоване» суспільством шляхом неофіційного морального осуду, або державою, коли порушуються формальні правові обмеження. Злочин і злочинність – це відносні терміни, соціальні конструкції, що відображають діахронну соціальну політику: наприклад, одне вбивство може бути виправдане іншим вбивством. Дійсно, певні види людської діяльності є шкідливими й руйнівними, так вони розуміються і оцінюються суспільством загалом. Але також вірно, що інші певні форми злочинної поведінки не завдають шкоди іншим особам і криміналізуються без достатніх онтологічних підстав. Злочинність майже повністю визначається контролюючими інститутами, які встановлюють норми і визначають певні значення для певних дій. Таким чином, злочинність у постмодерністській криминології є соціальною і лінгвістичною конструкцією [4].

Ряд провідних закордонних криминологів епохи постмодерну Н. Крісті, Т. Матісен, Дж. Альбанезе, Я. Гілінській, Д. Шестаков та інші усвідомлюють соціальну неефективність традиційних засобів соціального контролю в рамках відплатної юстиції (retributive justice) та визначають сучасний стан кримінальної політики і практики як

«кризу покарання» або поліцейського контролю. Зокрема, Н. Крісті запропонував термін «небезпечна держава», яким позначав таку державу, яка застосовує щодо своїх громадян інший термін – «небезпечний індивід» [5]. Така держава переймається злочинністю взагалі, а не безпекою, що виходить від певних індивідів, які вчинили особливо небезпечні злочини. Держава загрожує безпеці своїх громадян вже тим, що прирівнює злочини (з точки зору держави) до небезпеки, а осіб, які їх вчинили, до небезпечних осіб. На його думку, у сучасному суспільстві головна небезпека злочинності полягає не в злочинах, а в тому, що боротьба зі злочинністю може зіштовхнути суспільство на тоталітарний шлях розвитку. Отже, має бути визначено межі контролю держави над індивідом. Держава при цьому повинна тримати під контролем проблему зменшення болю, що заподіюється людьми, а правоохоронні органи повинні бути гарантом безпеки.

Постмодернізм відображає перехід від класової структури до суспільства фрагментарного. Але чим більш фрагментарним є суспільство, тим більше в ньому нормативних субкультур (відповідно і варіантів «відхилень»). Постмодернізм кидає виклик звичним твердженням, методам, підходам, типам мислення і цінностям. Відповідно постмодерністська девіантологія і кримінологія перебуває в певній опозиції до традиційної девіантології і кримінології. Разом з тим, постмодерністська інтеграція дає можливість об'єднати як позитивістські, так і постмодерністські теорії злочинності, вийти на діалектичний рівень опису причинно-наслідкових зв'язків [6]. У цьому її позитивний зміст і цінність для науки.

Нині формується ще один новий напрям у теоретичній кримінології. Він полягає в пост-пост-модерністському синтезі знань про злочинність. Інтегровану рамку теорії складають положення позитивістської і постмодерністської кримінології [7]. Пост-постмодерністська модель інтеграції кримінологічних знань охоплює різні прояви делінквентності й контролю над ними у формі, властивій як модернізму, так і постмодернізму, максимально охоплюючи всю можливу картину кримінальної реальності, у тому числі в глобальному соціальному контексті.

Список використаних джерел

1. Давуд Тагіпур Базаргани, Вахид Норузи Ларсари. «Постмодернізм»: может ли современная ситуация быть описана термином «постмодерн»? URL.: <http://gefter.ru/archive/14194>
2. Гилинский Я.И. Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль. Авторский курс. 4-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург: ООО Издательский Дом «Алеф- Пресс», 2018. 517 с.
3. Комлев Ю.Ю. От постмодернистской девіантології к пост-модернистскому синтезу криминологических знаний // Вестник экономики, права и социологии. 2014. № 2. С. 134, 135. URL.:

<https://cyberleninka.ru/article/n/ot-postmodernistskoy-deviantologii-k-post-postmodernistkomu-sintezu-kriminologicheskikh-znaniy>

4. Постмодернистская школьная криминология. URL.: <https://www.hisour.com/ru/postmodernist-school-criminology-34534/>

5. Кристи Н. Опасные государства. URL.: <http://www.index.org.ru/journal/13/crist1301.html>

6. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с. URL.:

http://nbuviar.gov.ua/images/dorobku_partneriv/Garasumiv.pdf

7. Комлев Ю.Ю. Пост-постмодернистский синтез знаний о причинах преступности – новый вектор в развитии криминологии. URL.: <https://cyberleninka.ru/article/n/post-postmodernistskiy-sintez-znaniy-o-prichinah-prestupnosti-novyuy-vektor-v-razvitii-kriminologii>.